

בבא קמא נד [יה תמוז, תשע"ו - יום ראשון] - נה

לוחות ראשונות ושניות

משה שווערד

1. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נד עמוד ב

תניא, ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל: בדברות הראשונות נאמר העבדך ואמתך ובהמתך, ובדברות האחרונות נאמר ושוורך וחמורך וכל בהמתך, והלא שור וחמור בכלל כל בהמה היו, ולמה יצאו? לומר לך: מה שור וחמור האמור כאן - חיה ועוף כיוצא בהן, אף כל חיה ועוף כיוצא בהן. אימא: בהמה דברות הראשונות - כלל, שורך וחמורך דברות האחרונות - פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, שור וחמור אין, מידי אחרינא לא! אמרי: וכל בהמתך דברות האחרונות - חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש בעלי חיים, אף כל בעלי חיים. ...

שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא: מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, ובדברות האחרונות [דף נה עמוד א] נאמר בהם טוב? אמר לו: עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו, כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי, שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי, שהיה בקי באגדה. אזל לגביה, א"ל: ממנו לא שמעתי, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא, ואמרי לה אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא: הואיל וסופן להשתבר. וכי סופן להשתבר מאי הוי? אמר רב אשי: חס ושלום, פסקה טובה מישראל.

2. תוספות מסכת בבא קמא דף נד עמוד ב

בהמתך דברות הראשונות כלל - לא חשיב ליה כלל ופרט המרוחקים זה מזה דאחרונות וראשונות חדא מילתא היא דזכור ושמור בדבור אחד נאמר

3. דף על הדף בבא קמא דף נה עמוד א

בגמ': שאל רבי חנינא בן עגיל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב, א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהן טוב, שאלני אם נאמר בהם טוב וכו'.

[1] והדברים תמוהים כשלעצמם וכי האמורא ר' חייא בר אבא לא ידע אם בדברות הראשונות נאמר בהן טוב, [2] ועוד קשה דהרבה חילוקי לשונות יש בין דברות הראשונות לדברות האחרונות כגון זכור ושמור ועוד, ולמה שאל ר"ח ב"ע רק על "טוב" למה לא נאמר בלוחות הראשונות.

וביאר הגר"א מוילנא ז"ל (ביאורי הגר"א לאגדות) דכל השינוי לשונות, אינם רק שינוי בלשון, אבל תוכן אחד להם. אבל קושיית ר"ח ב"ע היתה, דבלוחות הראשונות כתיב למען יאריכון ימיך דהיינו לעולם הבא, אבל "טוב" שהוא השכר בעולם הזה לא נאמר בהן, ורק בלוחות האחרונות, ולזה שאל אמאי לא נאמר שכר הטוב בעולם הזה בלוחות הראשונות גם כן.

וע"ז השיבו רחב"א איני יודע אם נאמר בהם טוב בכלל, והיינו שסובר כרבי יעקב (קידושין ל"ט ע"ב) דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ורבי תנחום השיב דאמנם יש שכר גם בעולם הזה, אולם להכי לא נכתב "טוב" בלוחות הראשונות, כי לוחות הראשונות נשתברו ואותיותיו פרחו למעלה, ולא נשאר בעולם הזה, ולכן "טוב" שמרמז על עולם הזה, לא נכתב בלוחות הראשונות שלא נשאר בעולם הזה. ...

[3] בתורה תמימה (פר' ואתחנן) הוסיף להקשות, הרי מובא במסכת כתובות (ז, ב) שרבי חייא בר אבא היה גם מלמד מקרא ודורש בפסוקים, ואיך לא ידע מפסוק מפורש בתורה.

[4] עוד קשה, למה שאלו בלשון למה נאמר בהן 'טוב' ולא למה נאמר בהן 'למען ייטב לך' כלשון הפסוק, [5] וגם תשובת הדבר מפני שסופן להשתבר נפלאה מאוד, מאי שייכות ענין כלל זה ללשון פרטי דכתיב בכיבוד אב.

משום כך מבאר בתורה תמימה, שהשואל והנשאל כיונו לענין אחר, לאגדה שנאמרה בענין זה, והוא במדרש רבה (שמות פר' מז), דבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה שיתן לו הלוחות האחרונות, שמח משה וקרא הפסוק, 'טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף', ועל

זה רמז השואל. למה לא קרא משה את הפסוק הזה בעת שהודיעו הקדוש ברוך הוא על נתינת התורה בדברות הראשונות, (וכונת הלשון נאמר בהם היינו נאמר בענינים על ידי משה), והשיב לו רב חייא שאינו יודע כלל אגדה זו מקריאת משה את הפסוק ההוא, וילך אצל רב תנחום שהיה בקי באגדות וימצא מה להשיב לו, והלך ושאלו והשיב לו מפני שסופן להשתבר, ולא יונח הלשון טוב על דבר שעומד להבטל, מה שאין כן הלוחות מדברות האחרונות הם קיימים לעד ולעולם.

בפנים יפות (פר' יתרו) ביאר, דהנה אמרו במסכת קידושין (לט, ב), 'אמר ר' יעקב, אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה וכו', שאין תחיית המתים תלויה בה וכו', אלא למען ייטב לך ליום שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך וכו', והיינו למען ייטב לך שיחיה בתחיית המתים בעולם שכולו טוב. וכן מצינו שאמר משה רבנו (דברים ל, טו), 'הנה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו'', ולמען יארכון ימיך היינו אריכות בעולם התחיה, וכיון שאמרו חז"ל במסכת עבודה זרה (ה, א), אלמלא לא חטאו לא הוי מתו, דכתיב (תהילים פב, ה - ז), 'אני אמרתי אלקים אתם וגו' חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וגו'.

לפי זה יש ליתן טעם, שבדיברות הראשונות שהיה קודם החטא ולא היו מתים, לא היה שייך לומר למען ייטב לך שיחיו בתחית המתים, אלא אריכות ימים בעולם התחיה בלבד, מה שאין כן בדיברות האחרונות שהיו לאחר החטא, יתכן בו למען ייטב לך שיחיו בתחית המתים.

אלא דעדיין קשה, כיון דכתיב, 'את הדברים האלה דיבר ה' ויכתבם על שני לוחות אבנים', ובלוחות שניות לא היה דיבור עוד הפעם אלא כתיבה אחרת, אם כן, כיון שהדיבור מפי הקדוש ברוך הוא היה קודם החטא, למה יאמר 'למען ייטב לך'. אלא דיש לומר, כיון דאיתא במסכת עבודה זרה (שם), 'למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי, והכתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות', ותירצו שפרשיות אלו נאמרו על תנאי. לפי זה יש לומר דהפסוק 'למען ייטב' גם כן נאמר על תנאי, והיינו דאמר לו, עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, כיון שהיה הדיבור קודם החטא, היה לך לשואלני יותר אם נאמר טוב מפי הקדוש ברוך הוא או לא. ובוזה מיושב מה שהשיב לפי שסופן להשתבר, דהיינו דבאמת נאמר מפי הקדוש ברוך הוא על תנאי, אבל לא הוצרך לכתוב בלוחות הראשונות, לפי שסופן להשתבר בשעת החטא. אלא דהגמרא דקדקה, וכי סופן להשתבר מה הפסד בזה אם היה כתוב בהן על תנאי לאחר החטא. ותירצו, לפי שחס ושלום פסקה טובה מעולם, והיינו לפי שלא היה שייך לפי שעה, אלא לאחר החטא אם היה כתוב בו ונשתבר היה נפסק חס ושלום, מה שאין כן למען יאריכון ימיך שהיה שייך לפי שעה, אין בזה חשש אפילו נשתברו.

איתא מהרה"ק ר' צדוק הכהן ז"ע הפירוש של הגמרא, ששאלו מדוע בדברות הראשונות לא נאמרו אלו י"ז תיבות שהם כמנין טו"ב, ואילו בדברות אחרונות נאמרו טו"ב תיבות יותר מדברות הראשונות.

ועל זה חשבתי שמה שכתוב "ויכתב על הלחת כמכתב הראשון את עשרת הדברים" (דברים, י ד), אולי יש לומר שלכן כתבה התורה "כמכתב", היינו שהדברים הם לא מדויקים אלא כמו אותו דבר. שכן בלוחות השניות ישנם שבעה עשר מילים יותר מאשר היו על הלוחות הראשונים. (וללוי אמר)

4. בגמ': מפני מה אין ט' בדברים הראשונות וידוע כו' וחס ושלום פסקה טובה מישראל.

בבני יששכר (תמוז אב ריש מאמר ב') **כתב שגם י"ז בתמוז הוא בגימטריא טו"ב, ולכן אירע מעשה זה של שבירת הלוחות ביום זה דייקא, וכבר כתב האריז"ל עהפ"ס ויקרא אהרן ויאמר חג לד' מחר, אין מחר אלא לאחר זמן, שלעתיד לבוא יהי י"ז בתמוז יום חג ויום טוב לישראל....**

וביאר במגלה עמוקות (יתרו דרוש ד') ששאלתו היתה מאחר שבלוחות הראשונות זכו לחרות ממלכות וממלאך המות (שמו"ר מא, ט), נמצא דקשה ל"ל כי טוב בראשונות ורק אחרונות הלא איפכא מסתברא, הראשונות שנאמר בהם כי טוב הי"ל לכתוב בהם כי טוב.

והשיב לו אתה חושב שדבר זה טובה הוא, אני אומר להיפוך הוא, שאדרכה שבירת הלוחות טובה היא לישראל, שע"ז לומדים תורה מתוך הדחק ומתוך צער, ותורה זו מתוך הדחק והעוני והעמל במעלה הרבה יותר גדולה מתורה שלומדים מתוך השלוה.

וז"ש שאלני אם נאמר בהם כי טוב, כוונתו אם ראוי לומר עליהם כי טוב, שיהי' טובה לישראל.

5. משך חכמה דברים פרשת ואתחנן פרק ה

(יד) ושורך וחמרך וכל בהמתך . הא בדברות הראשונות (שמות כ, י) לא נאמר שור וחמור, נראה משום דנתן הטעם (שם פסוק יא), כי השבת מורה על חידוש העולם. וכמו בעת הבריאה הנה כולם לצביונם לדעתם נבראו, וכל נברא היה שמח בבריאתו על צד השלמות. כן ביום השבת צריך לנוח כל בריה מאדם עד בהמה. אולם בכאן פירש הטעם שזה מורה על יציאת מצרים ועל חירותם, והרבה השם לקבוע זכר יציאת מצרים - התקשרות השי"ת עם האומה הישראלית - כמו תפילין על ראש (שמות יג, טז), ובציצית בבגד (במדבר טו, מא), ובשבת ויום טוב בזמן. שיהא בעולם הוראה על קנין החירות על ידי ההשגחה, והוי אמינא שבשור וחמור כבר בא בהם ההוראה ליציאת מצרים - זה בכור שור ובכור חמור שנתקדשו בפטר רחם (שמות פרק יג) - אין צורך שישבתו בשבת לקבוע בהם זכר ליציאת מצרים. לכן אמר "ושורך וחמרך":

6. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא קמא דף נד עמוד ב

בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב כו' א"ל והואיל וסופן להשתבר כו' ח"ו פסקה טובה כו'. יראה מלשונו שאמר עד שאתה שואלני למה לא נאמר בהן טוב דעיקר הקושיא היא למה בדברות הראשונות לא נאמר טוב ובכלל זה למה לא נאמר אות הט' בכל הדברות הראשונות כמ"ש המפרשים אבל על מה שנאמר בדברות האחרונות טוב לא קשיא ליה דידע למדרש מיניה כדדרשינן בספ"ק דקידושין אמתני' דאלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב כבוד אב ואם כו' למען יאריכון ימיהן בעוה"ז ולמען ייטב לך בעוה"ב שכולו טוב ומסיק הואיל וסופן להשתבר שהוא רמז שיהיה לפירותיהם שהוא אריכות ימים על האדמה דבעוה"ז הפסק שיענשו בעוה"ז על עבירות שבידם ולא יאריכו על האדמה לעולם אבל הקרן אינו כלה דבהבטחת הטוב לעולם שכולו טוב לנפש יהיה נצחי בלא הפסק כמו הלוחות האחרונות שלא נשתברו שהם קיימין לעולם ודו"ק:

7. תורת חיים מסכת בבא קמא דף נד עמוד ב

מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב וכו' בדברות הראשונות גבי מצות כיבוד לא כתיב אלא למען יאריכון ימיהן ובדברות אחרונות כתיב למען יאריכון ימיהן ולמען ייטב לך ואם תאמר השתא נמי כיון דסופן להשתבר חס ושלום פסקה אריכות ימים מישראל וי"ל דפשטא דקרא דלמען יאריכון ימיהן לא אתי להבטיח על החיים שיהיו חיים ארוכים דהא סיפא דקרא על האדמה אשר ה' א-להיך נותן לך כתיב משמע שהבטיח הכתוב שיאריכו ימיהם על אדמתן כלומר שישבו עליה לבטח זמן ארוך כי היא דבפרשת כי תוליד בנים דכתיב העידותי בכם היום כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ וגו' לא תאריכון ימיהם עליה והפיץ ה' אתכם בעמים והשתא ניהא דודאי על ידי שנשתברו לוחות הראשונות פסקה אריכות ימיהם שלא האריכו ישראל ימיהם על אדמתן ואבדו משם מהרה כדאמרינן אלמלא נשתברו לוחות הראשונות לא שלטה בישראל אומה ולשון אבל הטובה מיהא לא פסקה ואלו היה נאמר טוב בדברות הראשונות חס ושלום פסקה נמי טובה מישראל

8. עיין בספר ביאור אגודת חז"ל-באריכות שם

ח המקרא והמסורה

כשהיה טורח מרובה לעבור על כל פרשיות התורה ולמנות כל תיבה מסוג מלאכה מלאכת ומלאכתו, וגם כשהיה צורך למנות כל אותיות התורה היה על השואל והמתעניין להוציא ספר תורה ולמנות, ובהשאלה שלפנינו הן לא הוצרכו רק לעיין בפרשה ידועה לכל בר בי רב, והנה לא סגי דלא ידע פסוק כצורתו האם גם עצלות היה בהשואל והנשאל לעיין בספר?

ולא עוד אלא שמסגנון ר' חייא בר אבא, כפלו עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהם אם לאו יתראה כי גם תמה על ר' חנינא בן עגול שלא עלה בדעתו לשאול אותו תחילה אם יודע הוא איך כתוב.

וביחוד ר' חייא בר אבא ידענו שככל תלחין יומין הוי מהדר תלמודיה (ברכות ל"ח ע"ב), וכאשר בעי אילפא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים — נפשות שירדו למצרים — ובפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחד, אמר ליה ר' חייא בר אבא תאומה היתה עם דינה (בבא בתרא קכ"ג סע"א), רואים אנחנו כי בשאלה יותר מסובכת לא הוצרך ר' חייא בר אבא לעיין בספר, ידע המנין כללו ופרטו, מה שדורש התבוננות מיוחדת, ובענין שלפנינו מלבד מה שלא השיב כראוי לת"ת ששואליו אותו גם דבר הלכה בכל מקום ואמרה, והנה הפעם נעלם ממנו מקרא מלא בפרשה ידועה, ובהתעצלו לפתוח ספר ולעיין גער בהשואל על שלא עלתה על דעתו שהוא אינו יודע איך כתוב במצות כיבוד אב ואם בדברות אשר במשנה תורה?

אמנם אם נשחרר עצמינו ממוסורות הרגילות אשר ע"י נסתכנו עד כה בהבנת דברי ר' חייא בר אבא אלה, נמצא כי חקירה נכבדה העיר ר' חייא בר אבא, שאלה אשר לפתרונה הוצרך בעל אגדה ולא יודע מקרא בלבד.

יודעים אנחנו כי ישנם כמה שינויים מסגנון הדברות הכתובים בפרשת יתרו לסגנון שכתוב בפרשת ואתחנן, וידענו שהיו לחות ראשונים שניתנו בעצרת ושניים שניתנו ביום הכיפורים, ומעתה הן יש לחקור אם נוסח הלוחות עצמן נשתווה, בלוחות הראשונים וגם בהאחרונים היה חקוק נוסח פרשת יתרו ואך כאשר כתב משה ספר משנה תורה אז נשתנה הנוסח, או כי בעצם הלוחות היה שינוי בנוסחאות, בראשונים היה חקוק הנוסח אשר בפרשת יתרו, ובהאחרונים היה כנוסח שכתוב בתורה בפרשת ואתחנן?

והנה מסגנון שאלת ר' חנינא בן עגול על טעם השינוי שבדברות ומתשובת ר' תנחום הואיל וסופן להשתבר, נראה שהתכוונו ליתן טעם על שינוי בלוחות עצמם ולא על נוסח הכתוב בספר, כלומר ברור היה לשואל שבעצם הלוחות היה שינוי בין נוסח הראשונים לבין נוסח האחרונים, בראשונים לא היו חקוקים המלים, "למען ייטב לך" כאשר לפנינו בס"ת בפרשת יתרו, ובאחרונים כן היו חקוקים כנוסח שכתוב בפרשת ואתחנן, ושאל אך טעם השינוי, על זה

א. נוסח עשרת הדברות בלוחות

שאל ר' חנינא בן עגול את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב? אמר לו: עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהם טוב אם לאו, כלך אצל ר' תנחום בר' חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה, אול לגביה, אמר לו הואיל וסופן להשתבר, כבא קמא נ"ה רע"א

מדברי ר' חייא בר אבא אלו שבהם העיד על עצמו כי אינו יודע אם בהדברות האחרונות הכתובות במשנה תורה כתוב "ייטב" אם לא, הוכיחו בתוספת שלפנינו בבבא בתרא קי"ג ע"א ד"ה תרווייהו כי לפעמים לא היו בקיאים בפסוקי תורה.²

והנה מלבד הנרות לחשוב על אחד מחכמי התלמוד עמודי התורה שלא היה מקושט בידיעת הכ"ד כתבי הקודש הראוים להיות שגורים על שפתי כל תלמיד חכם,³ גם מלבד זה מפליא הן זהו מקרא מלא בתורת משה, והלא ספרי תורה מצויים היו בבתי ישראל ולמה דחה את ר' חנינא בן עגול ולא טרח לעיין בספר, בעוד שעל כל כזה אמרו חכמי התלמוד ניתי ספר ונחנה.

ויתר מזה אנחנו מוצאים בשבת מ"ט ע"ב: יתבו וקמיבעיא להו הא דתנו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, כנגד מי? אמר להו ר' יונתן בר' אלעזר כך אמר ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת, בעי רב יוסף ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא או לא? א"ל אביי וליתי ספר תורה ולימגי, מי לא אמר רבבי"ח א"ר יוחנן לא זוו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום כו', וגדולה מזו בקדושין ל' סע"א על שהיו אומרים וא"ו דגחון הציין של אלתיות של ספר תורה, בעי רב יוסף וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא, א"ל ניתי ספר תורה ואימנינהו כו', הרי שגם

1. בפרשת יתרו כתוב: כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך, ובפרשת ואתחנן כתרב: כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' נתן לך.
2. ראה בפני יהושע ובהנחות מהר"ץ חיות שהתלבטו לבאר.
3. ראה שמות רבה סמ"א ה'.

אמר לו ר' חייא בר אבא עד שאתה שואלני למה כן הוחקק בלוחות שניים, "יטב" מה שלא היה בראשונים, שאל אם בכלל היו מלים הללו בלוחות, אם לא, שאיני יודע אם גם בלוחות האחרונים היה כתוב "יטב" כי אולי גם בהם היה חקוק כמו נוסח הראשונים, ואך בכתיבת משנה תורה הסכימה דעתו של הקב"ה לאלו השינויים.

ר' חייא בר אבא בידעו בעצמו שאינו בעל אגדה, שלחו לר' תנחום בר חנלאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי אשר היה בקי באגדה והוא יוכל לפתור שאלה זו, ומתשובת ר' תנחום אנחנו למדים הכרעתו כי בראשונים היה חקוק נוסח פרשת יתרו ובאחרונים נוסח פרשת ואתחנן⁹, וכמבואר בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב) פ' תשא ל"ד א: וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, את"ל רבות למען ייטב לך, לפי שבלוחות הראשונים לא היה כתוב בהן "טוב" עד שנכתב בלוחות האחרונים, לכן נאמר את הדברים.

בררנו איפוא כי חקירה גדולה חקר ר' חייא בר אבא ואין זה ספק חסרון ידיעה ויגיעת שלא נוכל לייחס גם לאחד מרבתינו התנאים והאמוראים אשר כל בית ישראל נשען עליהם.

10. ספר אמת ליעקב

דרישין: ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה וכו', ועיי"ש. ביאור הדברים, דבאמת קי"ל [סנהדרין דף נ"ו ע"ב] שבני נח מזהרין על הדינין, כלומר שהם מחוייבים להושיב דיינים שיתקנו להם תקנות, והדינין האלו יש להם כח תורני, שבאם יעבור הא' על זה שיהרג, שהרי אם החליטו כדיניהם שהכסף הזה לפי משפטיהם הם הרי הוא של אלמוני, שאז אם בא פלוני ולקחו ממנו הרי הוא גזלן ונהרג עליו, ומי מסר בידם את הכח הזה? כודאי הצלם האלקי שנברא בו האדם. אבל מכיון שתנאי החיים ומושגיהם משתנה, נמצא שהתקנות יש להם חליפין ותמורות, משא"כ משפטי התורה שהם נצחיים שפיר י"ל זאת התורה, כלומר היא עצמה כמו שנתנה בהר סיני, וכמו שמצינו כי "זה" הרי הוא ממינו, כמו שדרשו [בבא מציעא דף ה' ע"א] אשר יאמר כי הוא זה דבעינן שתהא ההרדאה ממין הטענה, ודו"ק.

דרישין: ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה וכו', ועיי"ש. ביאור הדברים, דבאמת קי"ל [סנהדרין דף נ"ו ע"ב] שבני נח מזהרין על הדינין, כלומר שהם מחוייבים להושיב דיינים שיתקנו להם תקנות, והדינין האלו יש להם כח תורני, שבאם יעבור הא' על זה שיהרג, שהרי אם החליטו כדיניהם שהכסף הזה לפי משפטיהם הם הרי הוא של אלמוני, שאז אם בא פלוני ולקחו ממנו הרי הוא גזלן ונהרג עליו, ומי מסר בידם את הכח הזה? כודאי הצלם האלקי שנברא בו האדם. אבל מכיון שתנאי החיים ומושגיהם משתנה, נמצא שהתקנות יש להם חליפין ותמורות, משא"כ משפטי התורה שהם נצחיים שפיר י"ל זאת התורה, כלומר היא עצמה כמו שנתנה בהר סיני, וכמו שמצינו כי "זה" הרי הוא ממינו, כמו שדרשו [בבא מציעא דף ה' ע"א] אשר יאמר כי הוא זה דבעינן שתהא ההרדאה ממין הטענה, ודו"ק.

ה', י"ב. שמור את יום השבת לקדשו¹⁰.

פירש"י וז"ל: ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובכתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו עכ"ל. הנה ענין זה טעון ביאור, דזה ברור שבלוחות היה נכתב רק אחד מהם, כלומר או זכור או שמור,

אבל נראה לענ"ד, דודאי רק אחד מהם היה נכתב בלוחות, ומה שהוזכר בפרשת יתרו זכור ובפרשת ואתחנן שמור היינו משום שבלוחות היו הרבה חיבות כגדר קריין ולא כתיבן או כתיבן ולא קריין¹², והיינו שאפשר שתיבת שמור היתה הכתיב והקרי היה זכור, או להיפך, וזה הפשט שכדיבור א' נאמרו, היינו שהא' היה כתיב והב' היה קרי¹³, וקצת ראייה יש להביא ששמור היה זה שנכתב ממה שאנו אומרים בתפלת

שחרית של שבת: ישמח משה כמתנת חלקו
כו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב
בהם שמירת שבת וכו'¹⁴ |

ונבין היטב לפי זה דברי רש"י
בסנהדרין הנ"ל, דלכאורה תמוה מה שכתב
שכל מה שנמצא בדברות האחרונות היה
כתוב בלוחות וכן שמע בסיני, דהרי מוצאים
אנחנו הרבה חילוקים בין הדברות שנכתבו
ביתרו ובין אלו שבמשנה תורה, הרי שמגוף
הקרא לכאורה מוכח שהיו הרבה שינויים
ביניהם ואיך זה שכתב רש"י שלא היו
חילוקים ביניהם. אבל לפמש"כ א"ש,
ולמשל נקח תיבות "אשר צוך ה' אלקיך"
שמבואר בסוגיא שם שהם נאמרו בסיני
אע"פ שאינם כתובים בפרשת יתרו, והיינו
משום שתיבות אלו היו בגדר כתיבן ולא
קריין או קריין ולא כתיבן, ועל כרחך שאשר
צוך ה' אלקיך קאי על מרה וכסוגיית הגמרא,
וכן הוא בכל השינויים שישנם בין הדברות
הראשונות לאחרונות.

ותאיר לפי זה סוגיא עמומה מאד
במסכת בבא קמא [דף נ"ד ע"ב]: שאל ר"ח
בן עגיל את ר' חייא בר אבא מפני מה
בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב
ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב, א"ל עד
שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני
אם נאמר בהם טוב אם לאו שאיני יודע אם
נאמר בהם טוב אם לאו כלך אצל כו' ריב"ל
שהיה בקי באגדה כו' א"ל הואיל וסופן
להשתבר וכו' עיי"ש. וזה לכאורה פלא,

וכבר עמד על זה הפני יהושע שם וז"ל: הנה
כל הקורא ישתומם על ככה וכי גברא רבה
כו' חיא בר אבא לא היה יודע חלילה מה
שהתינוקות של בית רבן יודעים וכו', ועיי"ש
מה שהאריך לכאר בדרך הדרוש. אבל
לפמש"כ א"ש היטב כפשוטו, דהוא השיב
לו דכיון דהיו בלוחות קרי בלא כתיב וכתוב
בלא קרי, א"כ שוב אין אני יודע אם נאמר
בהן טוב או לא נאמר בהן טוב — דאיני
יודע אם שאלתך היא על הקרי או על הכתיב.
ובאמת לפי תירוצו משמע דקאי על הכתיב
ובאמת הכתיב גם בלוחות הראשונות כתוב
טי"ת¹⁵, ודו"ק.

11. עיין ראב"ע בפרשת יתרו (כ' פ"א): לא כאשר אמר הגאון כי זכור הוא בלוח האחד ושומר בלוח השני וכו'.
וכ"כ בהדר זקנים עה"ת.

12. דברי רבינו מיוסדים על שיטת הרבה מן הקדמונים הסוברים דקרי וכתיב נמסרו כן בהלכה למשה מסיני, ולא
כפי שיטת הרד"ק [בהקדמתו לפירושו לתנ"ך] ועוד ראשונים שענין קרי וכתיב הוא משום שבכמה מקומות לא
היה ברור לאנשי כנסת הגדולה הגירסא הנכונה בתורה ולכן הניחו הדבר בקרי ולא כתיב או בכתיב ולא קרי.

13. ועיין רמב"ן בפרשת יתרו (כ' פ"ח): ואני חמה אם נאמר זכור ושומר מפי הגבורה למה לא נכתב בלוחות
הראשונות. ויחבן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתוב זכור ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר עמו וזו
כוונתם באמת עכ"ל. וע"ע מש"כ רמב"ן כאן, בשו"ת רדב"ז ח"ג סי' תקמ"ט, ובשו"ת מהר"ם אלשקר סי' ק"ב.